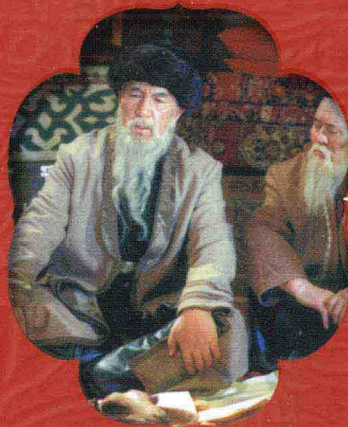

قازاق اۆمر ادهر لىك تارخاسى

شەشەندىك سوز دەل

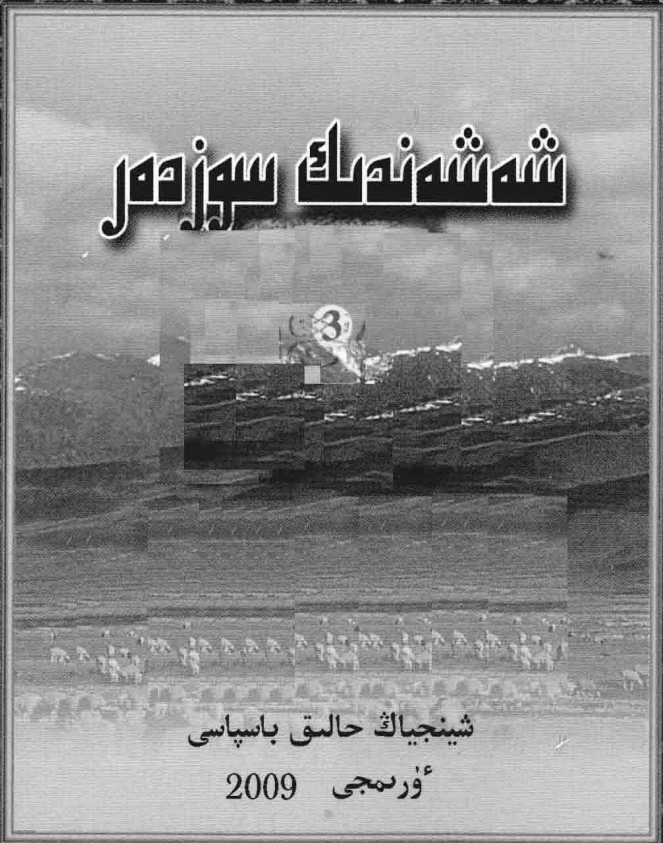

3

شىنجاڭ خالق باسپاسى

قازاق اۆزگەرتىش تارىخى

شەشەنەك سۆزەەر

شىنجاڭ خالىق باسپاسى
۲۰۰۹ ئۆزىمى

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克民间文学大典·雄辩语·3:哈萨克文/布尔力克编. — 乌鲁木齐:新疆人民出版社, 2009. 6

ISBN 978 — 7 — 228 — 12609 — 5

I. 哈... II 布... III. ① 哈萨克族—民间文学—作品综合集—中国—哈萨克语(中国少数民族语言) ② 哈萨克族—辩论—汇编—中国—哈萨克语(中国少数民族语言) IV. I277

中国版本图书馆CIP数据核字(2009)第086630号

责任编辑:苏里坦汗
校 对:哈力木拉提
封面设计:夏提克

哈萨克民间文学大典—
雄辩语(3) (哈萨克文)

布尔力克 编

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码: 830001)

新疆新华书店发行

新疆八百印务有限公司印刷

880×1230毫米 32开本 13印张

2009年6月第1版 2009年6月第1次印刷

印数: 1 — 3000

ISBN 978 — 7 — 228 — 12609 — 5 定价: 25.00元

از ۇلتىنار تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارناالغان مەملەكەتتىك قارجى ارقلى دەمەلگەن نشان

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: سۇلتانقان سىلەتجان ۇلى
كوررەكتور: قالمۇرات جارمۇقامەت ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اڭسا

قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ قازىناسى —

شەشەندىك سوزدەر (3)

باسپاعا داينىنداعان: بىرلىك ناۋكەن ۇلى

*

شىنچياڭ حالىق باسپاسى باستىردى
(ئۈرۈمچى قالاسى وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى 348 - اۋلا)

شىنچياڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شىنچياڭ باباي باسپا نىستەرى شەكتى سەرىكتىگىندە باسلىدى
فورمات 1/32 1230 × 880، 13 باسپا تاباق

2009 - جىل، ماۋسىم، 1 - باسپاسى

2009 - جىل، ماۋسىم، 1 - باسلىۋى

تيراجى: 3000 — 1

ISBN 978 — 7 — 228 — 12609 — 5

باعاسى: 25.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقىنىڭ اۋىز ادەبىيەتى ءوزىنىڭ كوركەمدىك -
يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۇت - تەگەۋرىنىمەن، ءتۈر -
جانرلارنىڭ مولدىمەن، تاقىرىپىتىق جانە سىيۋجەتتىك
بايلىمەن، قوعامدىق - ەلۋمەتتىك جانە تارىيەلىك تەرەڭ ءمان -
مازمۇنىمەن ەرەكشەلەنەدى . ول كونه تاس داۋىرىندە پايدا بولپ،
تۈركىلىك تۈستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق
حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تارىخىمەن بىتە قايناسپ، بىرگە جاساپ
كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا. ول بايرىعى اتا -
بابالارىمىزدىڭ نانم - سەنىمدەرىنەن، تارىخىنان، تۇرمىس -
تىرشىلىگىنەن، اسىل - ارمانى، بىلىك مۇراتىنان جان - جاقتى
مەلۇمات بەردى ءارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار
تىزبەگىندەگى تارىحي وزگەرىسەن، ەتنيكالىق سانامەن قارايلاس
ءجۇرپ وتكەن جولدىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى . اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا -
حالىق. سوندىقتان، ول شىن مانىندە، حالقتىڭ ءوز ەنشسى
بولپ تابىلادى. ياعنى اۋىز ادەبىيەتى - حالق
شىعارماشلىغىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۋىزشا شىعارىلىپ، اۋىزشا
تاراعان كوركەم ادەبىي تۈنىدىلاردىڭ جىيىنتىق اتاۋى. سونىمەن
بىرگە، عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالق شىعارماشلىغى»،
«حالقتىڭ اۋىزشا ءسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن
ماعىنادا قولدانىلادى. 1846 - جىلى اعىلىشەن عالمى ۆىليام
تومس ۇسىنعان فولكلور (اعىلىشەنشا حالق دانالىغى) ءسوزى دە

اۋنر ادەبىيەتى اتاۋى ءۇشىن حالقارالىق علمىي اتاۋ رەتىندە قابىلدانغان. بۇلاردىڭ قاي - قايسىسى دا ءبىرىنىڭ ورنىنا ءبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۋروپا، امەرىكا، اۋستىرالىيا حالقتارىنىڭ ءعىمىندا بۇل ءسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالقتىڭ كىيىم - كەشەك، قۇرال - جابدىق، ادەت - ءۇرىپ، تۇرمىس - سالت، نانىم - سەنىم، سونداي-اق، ءتۈرلى كوركەمونەرىن (پوەزىيا، مۇزىكا، ءبى، ويۋ - ورنەك، توقىما ونەرى، ت. ب) تۇتاستاي اتاۋ ءۇشىن قولدانىلادى. بۇل جامىنان العاندا ول تەك اۋنر ادەبىيەتىن عانا ەمەس، «ەتئولوگىيا»، «ەتئو مادەنىيەت» دەيتىن ءعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبىيەت تانۋ علمىمىنداى «اۋنر ادەبىيەت» دەگەن ءعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ءبىرىن - ءبىرى تولىق سىپاتتاي بەرەدى. اۋنر ادەبىيەتىن زەرتتەيتىن علمىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسعان بايلانىستى.

ءبىز وسى ءستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبىيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ءبىر ءبولىم عالمىداردى نەشە مارتە شەكە ءتۈيىستىرىپ «قازاق اۋنر ادەبىيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سىيىمدى تاقىرىپتا ۇلاسىپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات - فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۋ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ءبىر الەۋمەتتىك توپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالىپى حالقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن بىيىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تىەسەلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋنر شىا ونەر مەكتەبى بولدى. وسعان لايىق اۋنر ادەبىيەتىنىڭ جۇگى دە وراسان زور بولدى. حالقتىڭ تارىحي زەردەسى، فىلوسوفىالىق وي - تۈيىندەرى، پەداگوگىكالىق

تاجىرىيەسى، ادامگەرشلىك ولشەمدەرى، كاسپىتىك ادەبىيەتكە
۶تان كوركەمدىك سۇرانستارى، تەاتىلىق ونەرگە تىيەسەلى سەسى
اۋىز ادەبىيەتىنە جۇكتەلدى. ۶س جۇزىندە اۋىز ادەبىيەتىنىڭ
ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. ۶بىز بايىرىعى اتا -
بابالارىمىزدىڭ وسىنداي ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق
دۇنيەلەرنىڭ باسقىن بىرىكتىرىپ جالپى حالققا، كەلەر ۇرپاققا،
زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبىيەتى ۇلكەن تۇلعالدان باسپا ۶سوز بەتتەرىندە
جارق كورىپ بولدى. ۶بىراق، ۶الى دە شاشىراندى كۇيدە. رەفورما
جاساپ، ەسك اشۋدان بەرگى 30 جىل بويى شىنجياڭ حالق
باسپاسىنان اڭىز - ەرتەگىلەر، قارا ولەڭدەر، قىسا - داستاندار،
قازاق ەمشىلىگى، دەنە تارىيە، ۇلتتىق اس - تاعامدار، ت.ب.
فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارق كورىپ كەلەدى.
1979-جىلدان باستاپ «شالەين» جۇرنالىن شىعارىپ اۋىز
ادەبىيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جىناپ، تۇڭغىش توپتا
باسىلم كورسەتتى. ۶بىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە
الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ ۶شى - سىرتىندا باسىلم تاپقان
نۇسقالارىن سالستىرۋ، ساراۋ، تولقىتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى
جانىلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبىيەتىنىڭ ۶تۇر - جانىلارى مول جانە كۇردەلى
بولىپ كەلتىندىكتەن جانىلىق جاقتان ۶بولۋ بىزگە قىيىندىق
تۇدىردى. ۶تۇرلى تانىمدار ارا تالاس - تارتىستان سولڭ اقىندار
ايتىسى، اڭىز - ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭىلتىپاشتار، جۇمباقتار،
جىراۋلار جىرلارى، زالڭ - جارەملەر، كۇلدىرگىلەر، قارا
ولەڭدەر، قىسا - داستاندار، ماقال - ماتەلدەر، مىسال -
تامەسلەر، تۇرمىس - سالت جىرلارى، ۇلەسكەرلەر، ۇلتتىق

ويىندار، خالىق اندەرى، شەجرە، شەشەندىك سوزدەر دەپ ون
 شەگىز توپقا چىكتەدىك. علمىي بولۇپ چاغىنا قاتال تالاپ
 قويغانمىزبەن كەيىنر وقشاۋ قالاتىن جانرلاردى وسى توپتىك
 ئىچىلى بىرنە تەلىدىك. مىسالى: ميفتەرگە قايسىلار جاتادى،
 ائىزدارغا قايسىلار جاتادى دەگەن سىياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە
 پىكىر بىرلىگىنە كەلە المەندىقتان «ئىز - ەرتەگىلەر» دەگەن
 بىر اتپەن جىبەرپ ئىچىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال -
 ماتەلدەر بۇدان بۇرنىسى باسلىمداردىك جانە شەتەلدەگى
 باسلىمداردىك بارىندە تاقرىپتارغا بولىنگەن، بىراق، مۇنداپدا
 ماقال - ماتەلدەر وتە كووپ قايتالانادى، ويتكىنى، قازاقتىك بىر
 ماقالى بىرنەشە مەنىنا بەرپ، بىرنەشە تاقرىپتى قامتىدى.
 سوندىقتان، بىز الفاۋىت تارتىپكە سالىپ (بىرنىشى جولدىك
 بىرنىشى دىبىسەن نەگىزگە الىپ) شىعاردىق. شەشەندىك
 سوزدەردىك قاي بىرنىن الساق تا تۇلۇ ائىزى، تارىخى بار بارى
 قايسى بىر شەشەندىك سوزدەر ار تۇرلى نۇسقادا، ار كىمنىك
 اتمەن ايتىلادى. ونداي بىر نۇسقانىك ار تۇرى بۇل كىتاپتا دا
 كەزدەسەدى. بىز خالىق اراسىنا ەك كووپ تارالغان بىر نەمەسە
 بىرنەشە ۋارىانتىن نەگىز ەتتىك. سونىمەن بىرگە
 مۇمكىندىگىنشە ەك بايرىنى نۇسقاسىن ۋىدى ولشەم ەتتىك. وسى
 ۋردىستى ۋستاندىق، نەگىزىنەن خالىقتىق سىپات العان
 تۇندىلاردى بەردىك. قالغان پىكىردى وقىرمان ۋوز قولدارىنا
 العان سوك ايتار دەپ وسى بوينىشا باسۇغا كەلىستىك.

شىنجياڭ خالىق باسپاسى
 2008 - جىل، شىلدە

مازمۇنى

- 1 ابايغا قاتىستى ايتىلغان سوزدەر
- 19 بىراي جونىندەگى اڭگىمەلەر
- 24 كوكباي مەن ءارپىنىڭ بىرلەسىپ ولەڭ شىعارۋى
- 25 از دەمبايدىڭ ولجايدى ۇيالتۋى
- 26 قۇت اقىنىنىڭ كارباي بولسقا ايتقانى
- 26 تاڭشولاقنىڭ بىرايغا ايتقانى
- 27 تولەباي سال ايتقان دەيتىن سوزدەر
- 43 ءشارىپ شەشەننىڭ قاسىم بايغا ايتقانى
- 44 اباتنىڭ بالاسىنىڭ قۇسبەكتى مەنەۋى
- 45 سەيلىدىڭ قىرعىغا بەرگەن جاۋابى
- 45 كادىردىڭ بىلىمى
- 46 كەيكى بالانىڭ قالمەندى جەڭۋى
- 48 ارقالىق باتىردىڭ قۇنانبايغا ايتقانى
- 50 جاقىسباي شەشەن ايتقان دەيتىن سوزدەر
- 52 توقىرا شەشەن سوزىنەن

- 59 وجرای سوزدەرنەن
- 77 بقمش شەشەن
- 108 جاکە ʼبی ایتقان دەیتەن سوزدەر
- 125 جارتەباس ایتقان دەیتەن سوز
- 126 شەشەنقارانىڭ بیلەرگە ایتقانى
- 128 مەدەۋ ایتقان دەیتەن ʼسوز
- 129 جانعەبەل ایتقان دەیتەن ʼسوز
- 130 ۈزەنمویەن ایتقان دەیتەن سوزدەر
- 135 قازى ایتقان دەیتەن ʼسوز
- 137 مامىرەك جاپىر باي ۈلنىڭ شەشەندەك سوزدەرى
- 166 توغاي شەشەن جاس جۈننەندە
- 167 بولماداي ایتقان دەیتەن ʼسوز
- 168 ʼتانتەباي ایتقان دەیتەن سوزدەر
- 170 سارايىت ایتقان دەیتەن ʼسوز
- 171 زىدان قارەكە ۈلنىڭ سوزدەرنەن
- 175 راقىم سوزدەرنەن
- 181 شاعىبان ایتقان دەیتەن سوزدەر
- 183 سايتان قالى ایتقان دەیتەن سوزدەر
- 188 ازىرەبىلدىڭ وعى مەس
- 189 شىر باي جىلقشىنىڭ سوزدەرى
- 190 بەيسەننىڭ شەشەندەك تولغاۋلارى

- 197 نۇر جان جىرشىنىڭ شەشەندىك تولغاۋلارى
- 199 شورتانبايدىڭ شەشەندىك تولغاۋلارى
- 201 شىر باي شەشەننەن
- 211 جاۋعاش ۋەيىدىڭ شەشەندىكتەرىنەن
- 213 شەشەندەر شەرتپەسى
- 217 شەرنىيازىڭ شەشەندىك تولغاۋلارى
- 226 ماۋسىمباي جىراۋدىڭ شەشەندىك تولغاۋلارى
- 232 قالقا باي شەشەننەن
- 235 دۈيسەنبى شەشەننەن
- 237 جىلتىكەن شەشەننەن
- 243 تەكەباي شەشەننەن
- 245 قۇانتىڭ قۇتباندى سوزدەرى
- 246 قۇدىيار احمدەتنىڭ شەشەندىك تولغاۋلارى
- 256 دارۋباي ۋە سورتى ۋىلىنىڭ شەشەندىك سوزدەرى
- 263 جاڭخابىلدىڭ شەشەندىك سوزدەرى
- 272 رىسباي شەشەننىڭ سوزدەرىنەن
- 289 بايارىستاننىڭ شەشەندىك سوزدەرى
- 302 تويىمباي شەشەن
- 325 شەشەن اقىن چاپسارباي
- 337 سولتان ۋە ماجىتتىڭ شەشەندەر جايلى شەرتپەلەرى
- 348 شىلىپنىڭ شەشەندىك شەرتپەلەرىنەن

- 352 اقتتىڭ شەشەندىڭ تولعاۋلارى
- 369 تاڭجارق جولى ۇلىنىڭ شەشەندىك تولعاۋلارى
- 388 اقن ارىپجاننىڭ شەشەندىك تولعاۋلارنان
- 394 اقن تۇلاقبايدىڭ شەشەندىكتەرى
- 397 راقمجان مەشپەت ۇلىنىڭ قاناتتى سوزدەرى
- 402 ارغىنبەك اپاشباي ۇلىنىڭ شەشەندىك تولعاۋنان

ابايغا قاتىستى ايتىلغان سوزدەر

بايكوكشه بالاعىنباي ۇلى 1815 — 1890 — جىلدار اراسىندا ءوسىر سۇرگەن ادام.

ۇلى اقىن اباي: «بايكوكشەنى تۇراشلى، وتكىر ءتلىدى، ءسوز شەبەرى» دەپ جاقسى كورەدى ەكەن. جاسى ۇلكەن كىسى بولعاندىقتان بايكوكشەنىڭ اتىن اتاماي «بايكوكە» دەپ سيلايتىن بولسا كەرەك.
اباي ءبىر جىلى ارقاتقا كەلىپتى، سونى ەستىگەن بايكوكشە سالەمدەسۇگە بارىپتى.

1

— بايكوكە — اي، كوبىنەسە ءتلىڭ اشتى، جاسىڭدا جەتىم بولىپ ءجابىردى كوپ كورگەنسىڭ — اۋ، — دەگەن ابايغا بايكوكشە ءوزىنىڭ شىندىعىن ايتادى:

— از عانا اۋىل قاباسپىن تۇسىم ول،
مىرزا مەنەن مامايديڭ زورلىعى مول.
ەكى وكپەمەن قىسقان سولڭ شايى بولپ،
ءتلىم اشتى بولاتىن سەبەبى سول.

ول زاماندا «كوپ قورقتادى، تەرەڭ باتىرادى» دەگەندەي كوپ رۇلى ەلدەن زورلىق كورگەندىگىن ەسكەرتەدى. ابايغا اتاڭ جۇرگەن سوقپاق دەگەنى قۇنانباي لما سۇلتان كەزىندە از رۇ، كەدەي ەلدەردى كوبىنەسە قۇنارسىز جەرلەرگە ورنالاستىرعان ەكەن.

قۇنانباي ولگەندە توبىقتى ەلى جىنالىپ باتا وقىپ بارعاندا، بايكوكشە اقبىغا جانىندا تۇرعان ەسەنتاي قاجى دەگەن كىسى:

— قۇنەكەڭدى ەسكە الاتىن ءسوزىڭ بولسا ايتپايسىڭ با؟ — دەيدى.

بايكوكشە:

— قۇنان ءسوزى قۇراننىڭ تاقئاسىندا،
بۇقاردىڭ قۇجرالى قاقپاسىندا.

قۇنان كەتتى، الدىنان جارىلقاسىن،

ارتىندا التىن قالىدى ات باسىندا، — دەپ ابايدى

مەڭزەپتى.

اڭگىمە اراسىندا اباي:

— بايكوكە، «اقتابان شۇبىرىندى، القا كول — سۇلاما» سر بوينان

كوك لالى جىلقىنى قالىڭ قولدان تۇالىپ، ءبولىپ ايداپ شىققان كىم

ەدى، بىلەسەڭ بە؟ سونى ايتىڭىزشى، — دەپ سۇرايدى.

سوندا بايكوكشە:

— نىلەشىم باي بەلىباي جۇرتقا قۇتپان،

قۇتىم دەپ كوپشىلىك ەل قادىر تۇتقان.

«اق تابان شۇبىرىندى»، اش بولعاندا،

ءۇيىرىن الا ايعىردىڭ ايداپ شىققان.

جىلقى ايداپ باي بەلىباي كوك الادان،

قۇتىم دەپ ارعىن، نايىمان اعالاعان.

جۇرت اش بوپ شۇبىرىندىعا شالىققاندا

قوس ۇيرەك ساباسىنا بالالاعان، — دەگەندە، اباي

ۇناتپاي:

— بايكوكە — اي، ءسىزدى نىلەش تۇراشلى دەپ ءجۇرۇشى ەدىم، مال

بىلەپ بايلىققا ماستانغان نىلەشكىدى ماداقتادىڭ — اۋ، ەڭبەگى سىڭگەن

باتىردى، توقتامىستى نەگە ايتپايسىڭ؟ — دەپتى. بايكوكشە:

— ابايجان — اي، ەڭبەك توقتامىستىكى، مال مەن قىدىر

بەلىبايدىكى مەس پە، — دەگەن ەكەن.

توقتامىس باتىر الپ دەنەسىنە سويىل، شوقپار دارىمايتىن

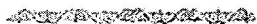
نايزاگەر كىسى بولسا كەرەك. تۇ ۇستىلعاندا قاسىنا ءبىر — اق ادام ەرىپ

جۈرەدى ەكەن. قازاقتىڭ تۇىن جىعام دەپ جاۋ جىلەننان شاپقان باتىرلار

اباي قۇنانبای ۇلى

تۇغا جەتپەي، قالاي اتنان قۇلاغانىن سەزبەي قالسا كەرەك. توقتامىس مەرەكشە كۈشتى، باسقا باتىرلاردان نايىزاسى جۇان، ۈزىن، شانمشقان كەزدە قانداي ادام بولسادا اتتان قۇلاغانىن سەزبەي قالادى ەكەن. جانىنداعى جولداسنا:

— انانىڭ اتىن ال، ۈزىن ولتىرمە، — دەيدى ەكەن. بايكوكشەنىڭ بەلبىاي دەگەن اتاسى ۈيرى باي، باتىر ادام بولغانا كەرەك. 1723 – جىلى سوعىستا قازا بولپ، جىلقىسىن جوڭغارلار تالغالى تاي، تىگەرگە تۇباق قالدىرماي ايداپ اكەتپتى. كەيىن توقتامىس باتىر بىلىپ، قالىڭ جاۋعا جالعز كىرىپ، ۈيرى كوك الا ايجىردىڭ ۈيرىن بولپ ايداپ كەتپتى. سول كوك الانىڭ ۈيرى كوپ جىلقى بولپ ۈسىپتى. توقتامىس باتىر جەكپە – جەك ۈرىستا ۈش رەت قارسى جلعىن جەڭىپ شىعنپ، ۈش تۈ العان. جانە ماماي باتىردىڭ تۈمەن تورت رەت تۈيەسى بولپتى. ماماي باتىر قارتايغان كەزىندە توقتامىس باتىردى جانە بالالارىن شاقىرىپ الپ:

— «تۇرا بىدە تۇعان جوق، تۇعاندى بىدە يمان جوق» دەگەن. بالالارىم، سەندەر نامىستانىپ، قىزغانشاقىق ەتپەڭدەر. مىنا تۈدى توقتامىسقا تاپسىرامىن، سەندەردەن جاسى دا، جولى دا ۈلكەن، — دەپتى. كوپشىلىك جىنالعان ەل ماماي باتىرعا وتە رىزالىمەن بىلدىرگەن ەكەن. توقتامىس باتىر ون سەگىز جاسىندا جوڭغاردىڭ قولىنا تۈسىپ، ەكى جىل قولدى بولپ، ۈشىنىشى جىلعا اينالعاندا خان قىزىن الپ قاشىپ كەتپتى. سول قىزدان تۇعان قىدىرباي، وراقباي دەگەن ەكى ۈلى، ەكى اتا ەل بولعان. توقتامىس باتىر ەتۈ جەتى جاسىندا دۇنيە سالعان. توقتامىس ولگەننەن كەيىن، كەيىنگى قالعان جۇانتايىق ەلدەرىن قۇنانباي اما سۇلتان كەزىندە شىڭعىس تاۋىنىڭ سىرتىنداعى «بۇغالى – ماشان» دەگەن جەرلەرگە قونىستاندىرعان. ابايدىڭ مەڭزەپ وتىرعانى سول.

— بايكوكە! ەسىز ەل قوراعان ەردى ايتىپ، كەيىنگى ۇرپاققا ەز قالدىرساڭىزشى، — دەيدى. سوندا بايكوشە:

— ابايجان - اۋا! سەن سىياقتى ساۋاتتى بولسام، بىر كۈندە بىر كىتاپ ولەڭ جازار دەيم. امال قانشا، قولىم قالام، تىلىم قاعاز بولا المايدى - اۋا! — دەپتى.

— بايكوكە! توقتامس باتردى وزىڭشە قالاي سىپاتتار دەڭ؟ — دەپتى
اباي. وسىعان وراي بايكوكشە:

— توقتامس الپ ەكەن قاھارمانداي،
اشۇعا تەز كەلمەپتى قاھارلانباي.

تاۋ قۇلاسا قوزعالماس سابىرلى ەكەن،
بىر ادامداي كورمەپتى مىڭ مەن ساندى - اي.

توقتامستاي ەر بىتكەن قازاعما،

دۇشپاننىڭ كۈنبەي كەتكەن مازاعىنا،

سەردىڭ بويىن شۇلاتىپ ءۇش تۇ الپ،

جوڭغاردى تالاي سالعان ازابىنا، — دەپ بىر تىنىپتى. اباي:

— بايكوكە، تىلى نە دەر دەڭ، — دەگەندە، بايكوكشە:

— تىلى دا ايتسام ولەڭ - جىر توگىلەدى،

وتكەندى ويلاپ قابىرعام سوگىلەدى.

كەبىر ادام ادلىدىك ەتپەگەن سوڭ

ەكى كوزدەن جاس پارلاپ ەگىلەدى، — دەپتى، سوندا اباي دا

كوزىنە جاس الپ قاممەپتى.

بىر جىلى اباي باقانس دەگەن جايلاندا بى بولپ، كەرەي مەن

نايمان ەلىنىڭ جەسىر داۋىنا بىلىك ايتىپ جاتقاندا، بايكوكشە اقن

جىنالىغان تۈپ شىنە كىرىپ سالەم بەرسە، اباي:

— بايكوكە!

ويپاڭ جەرگە قاۋىنداپ ءشۈپ بىتەدى،

كەي ادامعا مال مەن بىس كوپ بىتەدى، — دەگەندە،

بايكوكشە:

— پىسىقسىنعان جىگىتتى بولس قويساڭ،

قاشان تۇسىپ بولعانشا جەپ بىتەدى، — دەپ ابايدىڭ جانىنا

